

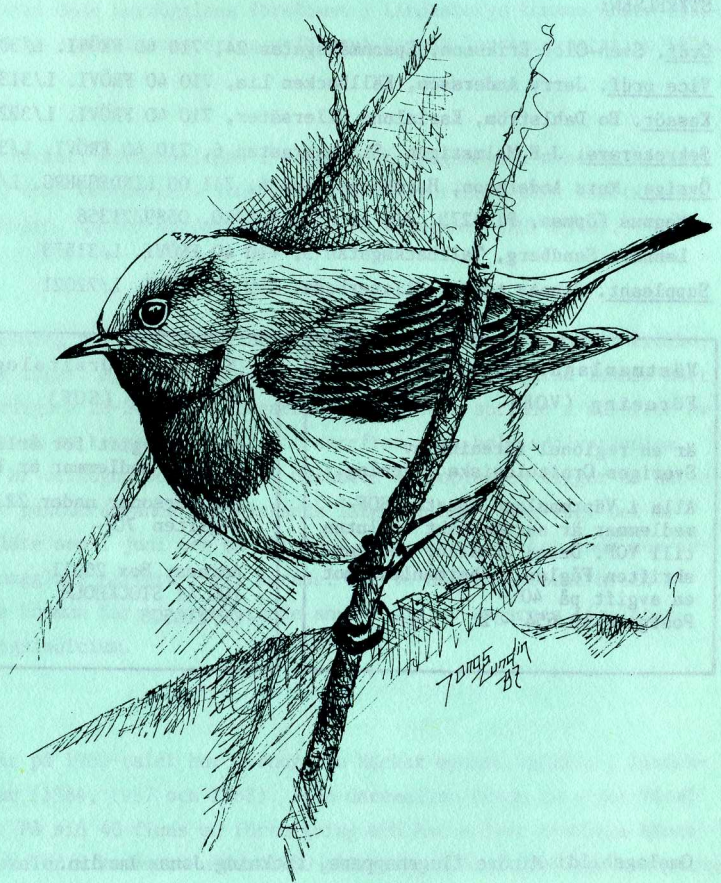
Frövi Fågelklubb

PANDION

1988:2 ÅRG 4

TIDSKRIFT FÖR FÅGELINTRESSERADE

I PANDION publiceras resultatet av den ornitologiska aktiviteten inom
LINDESBERGS KOMMUN - inventeringar, rapporter, fågelskydd, föreningsnyheter mm

Redaktion: Mats Andersson, Hagabergsliden 4 711 00 Lindesberg 0581/16274
Jan-Erik Malmstigen, Skomakarg. 6 710 40 FRÖVI 0581/30252

Pandion utkommer årligen med 3 nummer (i mars, augusti och december månad).

MEDLEMSKAP i FFK erhålles genom att betala 20:- på postgiro 484 16 67 - 1,
familjekort kostar 35:- och ungdomar 4-16 betalar 10:-.

I medlemskapet ingår PANDION (3nr) samt årsrapporten "Fåglar i Lindesbergs
kommun 1988.

STYRELSEN:

Ordf. Sven-Olof Eriksson, Spannmålsgatan 24, 710 40 FRÖVI. L/30902

Vice ordf. Jerry Andersson, Källbacken Lia, 710 40 FRÖVI. L/31369

Kassör: Bo Dahlström, Karlslund Ullersäter, 710 40 FRÖVI. L/32213

Sekreterare. J-E Malmstigen, Skomakargatan 6, 710 40 FRÖVI. L/30252

Övriga. Mats Andersson, Hagabergsliden 4, 711 00 LINDESBERG. L/16274

Magnus Köpman, Pl 1273, 710 41 FELLINGSBRO. 0589/21356

Lennart Sandberg, Tallbacksgatan 3, 710 40 FRÖVI. L/31573

Suppleant. Johnny tegin, Blixterboda, 710 40 FRÖVI. L/72021

Västmanlands Ornitologiska
Förening (VOF)

är en regional förening av
Sveriges Ornitologiska Förening.

Alla i Västmanland bosatta SOF-
medlemmar är automatiskt anslutna
till VOF. Dessa erhåller medlems-
skriften Fåglar i Västmanland mot
en avgift på 40:-
Postgiro 10 654 - 2

Sveriges Ornitologiska
Förening (SOF)

Medlemsavgift för årligt be-
talande medlemmar är 120:-

För personer under 22 år är
avgiften 70:-

Adress: Box 26011
100 41 STOCKHOLM
08/210508

Omslagsbild: Mindre flygsnappare, teckning Jonas Lundin.

HORNUGGLAN I LINDESBERGS KOMMUN

MATS ANDERSSON, PER ANGELSTAN

Att fåglar kan variera i antal olika år beroende på födotillgången är väl-
bekant, exempelvis är vissa ugglor så beroende av smågnagare att häckning
uteblir de år dessa är i botten. Hornugglan är en typisk sorkspecialist
och antalet häckande i vår kommun kan pendla mellan ett fåtal par vissa
år och upp till kanske 100 par andra, sorkrika år. Det är om detta och horn-
ugglans tydliga koppling till jordbruksmark som denna artikel ska handla.
Vi presenterar dels hornugglans förekomst i Lindesbergs kommun under 1980-
talet, dels en specialinventering utförd på Grimsö forskningsstation 1974.

UTBREDNING

Hornugglan häckar, huvudsakligen i dungar och skogsbyrn i anslutning till
odlad mark, över nästan hela landet. Beståndet varierar dock kraftigt med
bytestillgången, varför nordgränsen inte är konstant. (SOF 1978).

HÄCKNING

För sin häckning väljer hornugglan nästan uteslutande ett gammalt kråkbo,
där 3-6 ägg läggs. Äggen ruvas i ungefär 30 dagar och ungarna lämnar boet
efter ytterligare 20-25 dagar. Ungarna sitter sedan spridda i närheten av
boplatsen ännu en knapp månad för att därefter vara helt självständiga.
Då ungarna är utflugna och sitter i närheten av boplatsen tigger de natte-
tid med ett genomträngande och klagande läte som hörs lång väg. Det är
detta tiggläte som i juni och en bit in i juli oftast är det enda som av-
slöjar hornugglans närvaro i ett område. När vi har inventerat arten i
Lindesbergs kommun har vi uteslutande använt oss av ungarnas tiggläten
som häckningsindiciem.

FÖDOVAL

Under tre år på 1980-talet har hornugglan häckat mycket talrikt i Lindes-
bergs kommun (1984, 1987 och 1988). Åren däremellan fanns bara ett fåtal
häckningar. På sid 40 finns en förteckning och karta över samtliga kända
häckningslokaler i kommunen under 1980-talet. De mycket kraftiga svängning-
arna i hornugglans bestånd kan förklaras av sorkens likadana svängningar
i sina bestånd.

Hornugglan är således en utpräglad smågnagarspecialist och det tycks som åkersork är viktigaste bytesvalet. En undersökning gjord i Uppland på hornugglans bytesval och främst baserad på analys av spybollar visade att av 2667 identifierade bytesdjur var hälften åkersorkar och 44 % möss av olika slag.

Det finns även i vår kommun ett klart samband mellan sorktillgång och hornugglehäckningar. Detta visas i figuren intill där sorkindex på Grimsö forskningsstation har lagts intill antalet häckningar av hornugglor i Lindesbergs kommun under åren 1981-1988.

Antalet häckningar som rapporterats de olika åren är:

1981: 1	1985: 2
1982: 0	1986: 0
1983: 3	1987: 33
1984: 41	1988: 70

Som framgår av figuren följer antalet häckningar helt tillgången på sork, enda avvikelserna är 1988 då sorkindex faller. Detta kan betyda att sorkpopulationen nu nått sin topp och är på väg ner.

BIOTOPVAL

Åkersorken påträffas i marker med högt gräs, öppen skog, dikesrenar, ängsmarker, kärr, åstränder, hyggen mm. Den klarar sig inte på hårt betade marker men kan bli mycket talrik på marker där betet upphört, t ex i samband med skogsplantering på gammal åker. (Corbet, Ovenden 1980). Det är också på ovan nämnda marktyper man hittar hornugglan häckande och jagande i kommunen. Hornugglan är således starkt knuten till jordbruksbygd med omväxlande ängar, odlade fält, skogsdungar och gärna nära till sjö eller annan våtmark. Däremot i den rena barrskogen saknas den så gott som helt. Exempelvis i nordväs-

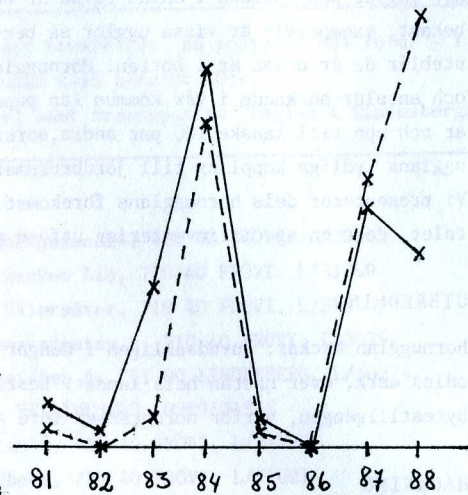
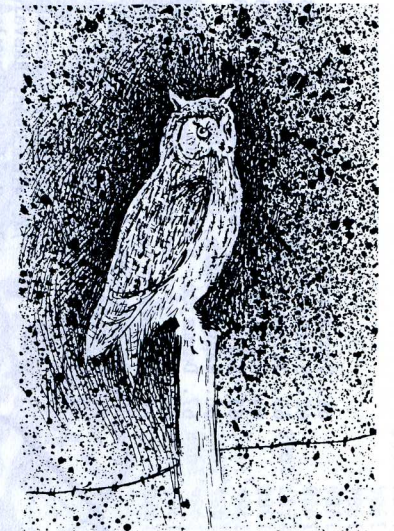

Fig. Sorkindex på Grimsö forskningsstation är markerad med heldragen linje och antalet hornugglehäckningar i Lindesbergs kommun är markerad med streckad linje. 1981 - 1988.

tra Lindesbergs kommun, skogarna runt Nyberget ca 75 km², fanns 1987 inte mer än något enda par, i anslutning till byn Danshyttan. En faktor som i skogsområden kan påverka hornugglebeståndet negativt, trots god sorktillgång på vissa hyggen, är dålig tillgång till lämpliga boplatser. Hornugglan häckar ju ofta i gamla kråkböns och kråkan är ovanlig i våra vidsträckta barrskogar.

I jordbruksbygden är tillgången på boplatser bättre och troligen är hornugglan de år som sorken står på topp den vanligaste ugglan i den biotopen. Även kattugglan finns i samma område men har troligen minskat på senare år på grund av bristen på äldre träd med lämpliga bohål.

På kartan (sid40) har vi visat koncentrationen till just jordbruksmarken. Jordbruksmarken i kommunen är på kartan markerad med mörkare färg och nästan samtliga häckningsplatser är belägna i direkt anslutning till denna. Det är också påfallande att hornugglan häckar i samma dunge flera år. År 1988 upptäcktes flest häckningar beroende mest på effektivt inventerande och att flera personer har lyssnat av lämpliga områden. Totalt hördes inte mindre än 70 kullar men eftersom det finns områden som inte besökts i större omfattning borde det verkliga antalet detta år närma sig 100 häckningar. Troligen så häckade minst lika många 1984 då inventeringsinsatsen var betydligt lägre men ändå hördes 41 hornugglekullar titta mat.

Hornugglan är en mellanstor ugglan, tecknad i grått, svart och gulbrunt och har likt berguven gulröda ögon och långa örontofsar. Örontofsarna kan vara svåra att se, syns i så fall mest på sittande fåglar. Hornugglan är i storlek ungefär som en kattuggla men har smalare och längre vingar som den i flykten för med lugna vingslag omväxlande med långa glid. Kattugglan däremot flyger med hastiga slag avbrutna av glid med korta, kupade vingar. I flykten är hornugglan emellertid mycket lik en jorduggla men skiljs från denna genom att ha mörkare buk, ljusare vingspetsar, kortare vingar och hela fågeln gör ett mörkare intryck i fält.

GRIMSÖ FORSKNINGSSOMRÅDE

INVENTERING PÅ GRIMSÖ 1974

I samband med att Grimsö forskningsstation skapades gjordes grundliga inventeringar av fågelfaunan under ledning av Sören Svensson i Lund. Under åren 1973 och 1974 upprättades artlistor för varje kvadratkilometer-ruta. Besök gjordes vid två tillfällena och sammanlagt besöktes varje ruta under i genomsnitt 3-4 timmar. I samband med denna heltäckande inventering noterades under 1974 totalt 28 hornugglekullar i de ca 180 kvadratkilometer-rutor som berör Grimsö forskningsområde. Eftersom hela området besöktes innebär detta alltså en totalinventering av alla hornugglekullarna år. Detta gör det möjligt att närmare studera huruvida hornugglekullarna är knutna till jordbruksmark eller inte.

På kartan över Grimsö-området sid 42 har vi markerat all åker och ängsmark liksom i vilken kvadratkilometer-ruta hornugglekullarna fanns 1974. I tabellen här nedan har fyra typer av ytor urskiljts:

	hornuggla	
	finns	finns inte
kvadratkilometer-ruta med åker eller äng	21	39
d:o utan åker eller äng	7	112

Hornugglekullar fanns alltså i 21 av de 60 (=35%) kvadratkilometer-rutorna med åker eller ängsmark medan endast 7 av de 119 (=6%) rutor som saknade åker eller ängsmark innehöll hornugglekullar. Sannolikheten att denna skillnad mellan hornugglekullarnas uppehållsplats skall bero på slumpen är praktiskt taget obefintlig.

Sammanfattningsvis syns att hornugglan är beroende av ett landskap med åker- och ängsmark för att kunna häcka. Som tidigare nämnts finns ju den viktigaste födan - åkersorkar - även på hyggen. Att hornugglan ändå tycks undvika skogsmarkerna kanske beror på att gamla större fågelbon (t ex av kråka) är betydligt vanligare nära åker och äng.

Litteratur: Corbet, G. & Ovender, D. 1981. Europas däggdjur.

Sveriges Ornitologiska Förening 1978. Sveriges fåglar.

FÅGLAR PÅ VAGNHÄLL

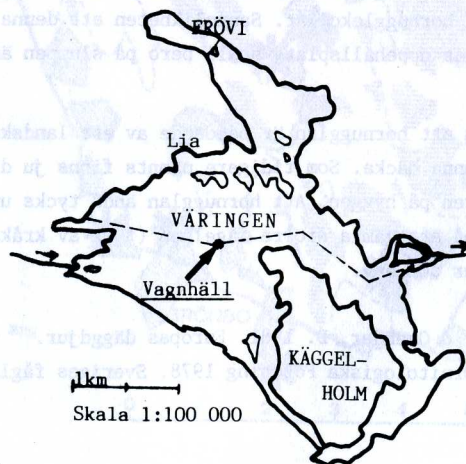
JAN-ERIK MALMSTIGEN

Mitt ute i sjön Väringen ligger den lilla klippholmen Vagnhäll strategiskt belägen. Här möts fyra socknar och landskapsgränsen mellan Närke och Västmanland (se kartan), Vagnhäll är inte större än ca 50 x 15 meter och är helt kal förutom en ensam al samt en liten videbuske. Några blommor har också hittat dit; fackelblomster, gatkamomill, gul fetknopp och frossört.

Vagnhäll omnämns i litteraturen första gången i skriften Vår Fågelvärld från 1953. I artikeln, signerad Arne Eklöw, finns flera rapporter från just Vagnhäll, bl.a skrântärna i juli 1942, då ny för båda landskapen.

Underlaget till denna artikel bygger dock i huvudsak på uppgifter som erhållits av Erik "Plur" Jansson. Det var 1977 som Erik började med sina regelbundna årsvisna besök till Vagnhäll, företrädesvis då under sensommaren och hösten. Många är de timmar han suttit i sitt fotogömsle på Vagnhäll och därigenom har han kunnat dokumentera öns fågelliv med ett utomordentligt rikt och proffsigt fotomaterial. Några systematiska anteckningar avseende fågellivet finns tyvärr inte med undantag från de allra senaste åren, men materialet är ändå tillräckligt stort och intressant för att undanhållas en större publik.

Förutom från egna besök under 80-talet finns också en del äldre uppgifter som välvilligt lämnats av Torsten Lindstedt som på 1940- och 50-talet bl.a ringmärkte Väringens många fisktärnor tillsammans med sin bror Folke. Därutöver har jag fått enstaka uppgifter av Ove Sjöberg från slutet av 70-talet.

Vadarnas tågordning

Eftersom det framförallt är vadarna som sätter sin prägel på Vagnhäll under sensommar och höst kan det kanske vara motiverat att här först berätta något om de rön som flyttfågelforskningen kunnat visa på. Redan på 1890-talet klarlade Gustaf Kolthoff skillnaden i unga och gamla vadares tidtabell. Ungfågeln hos nästan alla vadare sträcker nämligen senare än sina föräldrar. Särskilt framträdande är detta hos t.ex kärrensna och spovsna där de gamla fåglarnas sommartopp dominerar starkt över höstens ungfåglar. Man kan naturligtvis spekulera i varför just de gamla fåglarna regelmässigt uppträder i större antal än de unga. Förutom teorin om annorlunda flyttningvägar kan orsaken finnas i att många arter mot hösten övergår till att i allt högre grad flytta nattetid. Detta ger dem nämligen mer tid att rasta och äta på dagarna som snabbt blir allt kortare.

Man har funnit att det också finns en tidsskillnad mellan könen för flertalet vadare. Vid Ottenby passerar 30 vadarter normalt under flytten. Det vanligaste förhållandet är att honan passerar före hanen. Denna tidsskillnad är störst hos svartsnäppa och även storspov, ungefär en månad. För endast tre arter har man kunnat konstatera att hanen passerar före honan, dessa tre är tofsvipa, spovsna och brushane. För ytterligare tre arter har man inte kunnat finna någon tidsskillnad mellan könen, nämligen hos myrspov, mosnäppa och skärfläcka.

ARTLISTAN

Nedan följer en förteckning över arter som rastat på Vagnhäll eller observerats i dess omedelbara närhet. Förteckningen gör inte anspråk på att vara fullständig utan upptar endast de intressantaste arterna. Många överflygande och förbi-sträckande fåglar har t.ex inte behandlats här. Beträffande storskarv och skrântärna behöver uppgifterna inte alltid avse Vagnhäll men det har visat sig att dessa bägge arter ofta utnyttjar Vagnhäll.

Doppingar, lommar, änder och gäss.

Storlommen var förr en betydligt vanligare fågel i Väringen än den är idag. Så finns t.ex häckningsfynd från Vagnhäll under 40-talet (Eklöw). Idag är storlommen inte ens årsvis häckare i sjön. Även småskracken häckade i Väringen på 40-talet och det är inte omöjligt att något par denna tid kan ha häckat på Vagnhäll (Eklöw). Häckningsfynd av gräsand torde också finnas. 1 par kanadagäss häckade på ön såväl 1987 som 1988. Den 19.9.84 simmade en gråhakedopping intill Vagnhäll.

